

Finančna pismenost za varno starost

Petra Javrh

Povzetek

Razvita finančna pismenost omogoča starejšim odraslim dobro upravljanje vrste praktičnih življenjskih izzivov: sprejemanje ustreznih finančnih odločitev, kar je ključno za načrtovanje pokojnine, obvladovanje zdravstvenih izdatkov, prenos premoženja na naslednje generacije in ohranjanje kakovosti življenja v poznejših letih. Predstavili bomo razvoj, nastanek in uporabnost novega javno veljavnega izobraževalnega programa, ki krepi finančno pismenost pri starejših. V prispevku bomo orisali dileme izobraževanja izobraževalcev, ki naj ta program izvajajo. Program je namenjen starejšim od 55 let, ki želijo pridobiti ali posodobiti znanja s področja finančne pismenosti, da bi lažje obvladovali »finančno krajino«, načrtovali svoje finance ter sebi in bližnjim zagotavljali varno starost.

Ključne besede: finančna pismenost, starejši odrasli, javno veljavni izobraževalni program

Financial literacy for a safe old age

Abstract

Financial literacy enables older adults to manage a range of practical life challenges well: making appropriate financial decisions that are critical to planning for retirement, managing health expenses, transferring wealth to the next generation, and maintaining quality of life in one's later years. We will present the development and usefulness of a new publicly verified educational programme that strengthens financial literacy among the elderly, and will also outline issues related to the training of adult educators when implementing this programme in practice. The programme is intended for seniors over 55 who want to acquire or update knowledge in the field of financial literacy in order to more easily manage the financial landscape, plan their finances and ensure a secure old age for themselves and their loved ones.

Keywords: financial literacy, older adults, publicly valid programmes

1 Uvod

Zaradi povečane obremenitve finančnih sistemov posamezniki in gospodinjstva tudi v razvitem svetu ponovno (kot že nekajkrat v zgodovini kriz) prevzemajo več osebne odgovornosti za svojo finančno stabilnost. Da bi to res lahko storili, potrebujejo tudi več finančnih kompetenc oziroma razvito finančno zmožnost. Finančna pismenost je sestavni del finančne zmožnosti (Javrh, 2022). Za potrebe raziskave PISA (Program mednarodne primerjave dosežkov učencev, ang. Programme for International Student Assessment), ki je preverjala tudi finančno pismenost 15-letnikov, so uporabili definicijo, kjer -finančna pismenost obsega znanje in razumevanje finančnih konceptov in finančnih tveganj ter veščine, motivacijo in samozavest, da je to razumevanje in znanje uporabljeno pri finančnih odločitvah z namenom izboljšanja blagostanja posameznikov in družbe ter sodelovanja v ekonomskem življenju (gl. OECD, 2013). Ta definicija je precej kompleksnejša od številnih predhodnih, saj posega na področje zmožnosti, kjer so pomembne tudi vrednote, motivacija ter ustrezna stopnja avtonomije in kritičnega mišljenja. Kot bomo pokazali pozneje, je bila konceptualizirana podobna opredelitev tudi pri razvoju izobraževalnega programa Seniorji v akciji.¹

Zlasti ljudje iz ranljivih skupin morajo v novi družbeno-ekonomski situaciji nositi dodatna tveganja negotovih poklicnih poti in zaslužkov, ob tem pa še tveganja, povezana z okoljskimi in podnebnimi spremembami. Finančni trgi postajajo zapleteni, za povprečnega potrošnika težko dosegljivi, in ob večjih spremembah se kaže potreba po zagotavljanju vsaj osnovne finančne stabilnosti v starosti. Ključni pomen pri tem ima pravočasno razvijanje zadostne finančne pismenosti. To ni samo izziv razvitih držav, boljša finančna pismenost bi lahko pripomogla k premagovanju revščine tudi drugod po svetu (prim. Sparkassenstiftung für internationale Kooperation, 2007).

Vpliv omenjenih negotovosti je mogoče blažiti s skrbnim načrtovanjem in ustreznim upravljanjem financ, ki pa od posameznika zahteva dobršno mero finančnih kompetenc, za katere so še posebej prikrajšani ravno pripadniki ranljivih skupin (prim. OECD, 2022, str. 3). Ljudje z nizko stopnjo finančne pismenosti pogosto ne razumejo finančnih storitev, ki jih imajo na voljo, in se velikokrat tudi napačno odločajo pri upravljanju svojih financ, kar spiralno poslabšuje njihov finančni položaj. Razvita finančna pismenost pa – še posebej starejšim ljudem – omogoča dobro upravljanje vrste praktičnih življenjskih izzivov: sprejemanje ustreznih večjih finančnih odločitev, načrtovanje pokojnine, obvladovanje zdravstvenih izdatkov, prenos premoženja na naslednje generacije in ohranjanje

1 Program Seniorji v akciji: Povečajmo svojo finančno pismenost, Program za generacije 55+, je nastal v okviru projekta Finančna pismenost za odrasle, ki ga je v letih 2022–2024 izvajal Andragoški center Slovenije s sredstvi Ministrstva za vzgojo in izobraževanje ter Načrta za okrevanje in odpornost (NOO).

kakovosti življenja v poznejših letih, doseganje/ohranjanje finančnega blagostanja zanje in za njihove bližnje tudi v starosti. Seveda pa je treba upoštevati, da zgolj znanje ali finančna pismenost ne more rešiti revščine, saj je »stopnja tveganja revščine starejših od 65 let v Sloveniji relativno visoka, na kar pomembno vplivajo relativno nizke pokojnine, ki so glavni vir dohodkov starejših« (UMAR, 2018, str. 49).

2 Spremljanje raziskav finančne pismenosti odraslih v Sloveniji

Prva pomembnejša raziskava o finančni pismenosti odraslih v Sloveniji je bila izvedena leta 2010, kjer so se pokazali posebej nizki rezultati v dveh starostnih skupinah: pri »mladih« (od 18 do 29 let) in »starejših odraslih« (od 56 do 65 let) (Mihajlovič, 2013). V tej raziskavi so najboljšo povprečno oceno dosegli prebivalci Osrednjeslovenske regije, najslabšo pa na Koroškem ter v Zasavski in Savinjski regiji. Rezultati evropske primerjalne raziskave Eurobarometer (Evropska komisija, 2023) iz leta 2023 so pokazali zadnje stanje finančne pismenosti v EU: 64 % prebivalcev je imelo srednjo, 18 % pa nizko stopnjo finančnega znanja in vedenja. Med državami so se pokazale precejšnje razlike, Slovenija se je uvrstila okrog povprečja EU (nad povprečje glede razumevanja vpliva inflacije – 78 % Slovencev v primerjavi s 65-% povprečjem EU; nekoliko pod povprečje glede razumevanja temeljnega obrestno obrestnega računa – 44 % Slovencev v primerjavi s 45-% povprečjem EU). Opravljenih je bilo tudi več parcialnih interesnih raziskav, analiz in drugih aktivnosti, ki so shematsko prikazane v preglednici.

Preglednica 1: Finančna pismenost – analize stanja v zadnjih 15 letih

Preučevanje finančne pismenosti odraslih v Sloveniji	Leto
Raziskava o finančni pismenosti Slovencev revije Moje finance v sodelovanju tržnoraziskovalne hiše Ipsos	2010
Finančna pismenost na področju zavarovalništva v Sloveniji po naročilu Slovenskega zavarovalnega združenja v sodelovanju s podjetjem Moretti	2013
Raziskava finančne pismenosti podjetja Vezovišek & Partnerji	2014
Raziskava o finančni pismenosti odraslih Slovencev zavoda Vem, da ne vem	2015
Analize v sklopu diplomskih nalog in magistrskih del, Univerza v Mariboru in Univerza v Ljubljani	2016–2020

Preučevanje finančne pismenosti odraslih v Sloveniji	Leto
Finančna pismenost odraslih Slovencev Zavoda za finančno opismenjevanje, FINPLAC	2018/2019
Raziskava o finančni pismenosti med Slovenci, Slovensko zavarovalniško združenje v sodelovanju z raziskovalno hišo Valicon	2019
Raziskava o finančni pismenosti mladih v Sloveniji, Fakulteta za družbene vede ²	2019
Raziskava finančne starosti Slovencev, Vezovišek & Partnerji, d. o. o.	2019/2020
Poročilo o finančni stabilnosti in pismenosti, Banka Slovenije	2020
Mnenje potrošnikov, SURS	2022
Razvijamo finančno pismenost, Opredelitev finančne pismenosti s primeri dejavnosti	2022
Rezultati raziskave Eurobarometer	2023
Poročilo o analizi stanja in potreb po finančni pismenosti odraslih v Sloveniji, Andragoški center Slovenije v okviru projekta Finančna pismenost za odrasle	2024
Pobude za krepitev finančne pismenosti, Slovensko zavarovalno združenje in Agencija za zavarovalni nadzor, v okviru tedna finančnega opismenjevanja Global Money Week	2024
Poročilo o finančni stabilnosti, Banka Slovenije	2024

Vir: lastni.

Vsaka od teh analiz je imela drugačno ozadje, zato rezultati med seboj niso neposredno primerljivi ter so na prvi pogled nekonsistentni in v več dimenzijah tudi nasprotujoči si. Pozornost za področje finančne pismenosti celotne populacije in s tem tudi starejših odraslih se je opazno začela stopnjevati, ko so bili objavljeni rezultati raziskave PISA 2012, kjer so slovenski 15-letniki mednarodni preizkus s področja finančne pismenosti rešili podpovprečno (OECD, 2013).

Leta 2019 je bilo v večjo domačo spletno raziskavo vključenih več kot 8600 odraslih, starih med 25 in 60 let (Finplac, 2019, str. 13). Avtorji so zapisali: »Izkazalo se je, da odrasli Slovenci zelo malo vedo o osebnih financah, še največ o varčevanju, najmanj pa o vodenju družinskega proračuna« (prav tam, str. 31). Avtorji poročila so zaključili, da ima le 6 % Slovencev osnovna znanja iz finančne pismenosti, 14 % jih razume nekatera področja, kar 80 % pa jih je finančno nepismenih (prav tam, str. 1).

2 V pregled je uvrščena tudi ta študija, ki se sicer ukvarja z mladimi, vendar med drugim obravnava tudi odrasle.

Slovensko zavarovalno združenje je v sodelovanju z raziskovalno hišo Valicon v istem letu izvedlo del mednarodne raziskave o finančni pismenosti med Slovenci. V vzorec 1019 sodelujočih so bili vključeni odrasli, stari med 15 in 75 let. Osnova je bil vprašalnik OECD za merjenje finančne pismenosti, rezultati raziskave pa so bili vključeni v mednarodno poročilo finančne pismenosti OECD/INFE za leto 2020 (OECD, 2020). Indeks finančne pismenosti med Slovenci je na lestvici od 0 do 21 dosegel 14,5 (Valicon, 2019, str. 9). V starostni skupini med 55 in 64 let jih je samo 6 % menilo, da je njihovo finančno znanje visoko. Sicer so se v največji meri (44 %) finančno prebijali iz meseca v mesec. Le tretjina je bila zadovoljna s svojo finančno situacijo. Glede na druge starostne skupine je prav skupina med 55 in 64 let imela zelo majhen delež (36 %) tistih, ki jim je na koncu meseca ostalo nekaj denarja (Valicon, 2019, str. 8). Kar 21 % iz te starostne skupine pa jih je vseeno vlagalo v sklade, delnice in depozite (prav tam, str. 14). Rezultati domačih analiz o tako imenovani finančni starosti iz let 2019–2020 so pokazali, da so finančno neodvisni starejši odrasli najbolj finančno pismeni in finančno svobodni (Vezovišek in Vezovišek, 2019, str. 170–171). Avtorji analize so odrasle umestili v šest »finančnih starosti«: obdobje otroka, mladostnika, odraslega, zrelega odraslega, starostnika in modreca. Obdobje finančnih začetkov so primerjali z biološkim obdobjem otroka, sledilo naj bi obdobje mladostnika, kjer se gradijo finančni temelji. Finančna varnost je dosežena z odraslostjo, finančna zrelost pa v zreli dobi oziroma starosti. Podatki so pokazali, da je po teh kriterijih med odraslimi prebivalci Slovenije skoraj 51 % »finančnih otrok in mladostnikov«, dobrih 46 % se jih finančno uvršča v obdobje odraslih. V zadnjih dveh obdobjih pa je manj kot 2 % vseh odraslih, ki se jim prisojajo lastnosti »finančnih starostnikov in modrecev«, ki so najvišje finančno opolnomočena podskupina. Primerjava med biološko in finančno starostjo v skupini od 45 do 65 let je pokazala, da je bilo v tej skupini le 3,8 % odraslih finančno in biološko enako starih, kar 91,5 % odraslih iz te starostne kategorije pa je v finančni starosti zaostajalo za svojo biološko starostjo (prav tam, str. 18). Najnovejši rezultati v evropski raziskavi finančne pismenosti leta 2023 pa so vendarle razkrili (vanjo so bili vključeni prebivalci vseh starostnih skupin od 18. leta dalje), da je v Sloveniji delež najstarejše preiskovane skupine, ki dosega nizek rezultat finančne pismenosti, manjši kot pri podobni skupini mladih (od 18 do 24 let) (Evropska komisija, 2023), kar še posebej vzbuja zanimanje raziskovalcev.

Po pregledu dostopnih virov je mogoče zaključiti, da mednarodna merjenja, analize in raziskave konsistentno kažejo na slabo stanje finančne pismenosti tako v Sloveniji kot po svetu, saj večina odraslih ni bila deležna izobraževanj s področja finančne pismenosti. Med slabše finančno pismenimi je tudi podskupina starejših. Pokazala se je potreba po izobraževalnem programu, v katerega bi družba oziroma država vložila javna sredstva, da bi bil po načelu brezplačnosti dostopen starejši populaciji, posebej tistim, ki imajo zelo nizko raven finančne pismenosti.

3 Proces razvoja izobraževalnega programa

Razvoj izobraževalnega programa smo pripravili glede na priporočila strokovnjakov za načrtovanje programov za odrasle in starejše odrasle (gl. Krajnc idr., 2013; Ratcliff Daffron in Caffarella, 2021). Poleg analize različnih slovenskih in tujih konceptov, modelov ter kurikulumov za razvoj finančne pismenosti odraslih je bila izpeljana analiza izobraževalnih potreb ciljne skupine starejših, ki je dala vpogled v znanje, spretnosti in kompetence na področju finančne pismenosti pri starejših odraslih, od 55 let dalje. Do določene mere je tudi pojasnila družbeni kontekst in okoliščine, ki določajo specifične potrebe in okoliščine, v katerih starejši finančne spretnosti, znanje in kompetence uporabljajo. To je bil prvi ključni korak pri programiranju oziroma načrtovanju izobraževalnega programa, naslovljenega Seniorji v akciji, ki je namenjen starejšim odraslim, 55+, in v katerega se je mogoče vključiti tudi v zelo pozni starosti, saj ni omejen z leti navzgor. Analiza aktualne izobraževalne ponudbe s področja financ, bančništva in zavarovalništva je zajela širši pregled izobraževalnih programov za odrasle, ki so bili pripravljeni v javnih zavodih za izobraževanje odraslih, zasebnih organizacijah in podjetjih.

S prilagojeno metodo akcijskega raziskovanja je 17-članska razvojna skupina, sestavljena iz raziskovalcev, teoretikov in praktikov, v obdobju leta in pol razvila program Seniorji v akciji: Povečajmo svojo finančno pismenost, ki je namenjen generacijam 55+; program je pilotno preizkusila ter predstavila in zagovarjala na strokovnem svetu RS za izobraževanje odraslih.³

3.1 Konceptualizacija finančne pismenosti

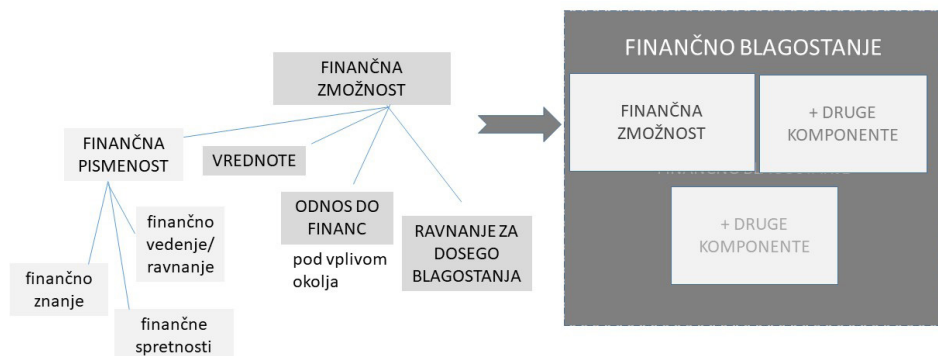
Med najbolj citiranimi avtorji na področju sta A. Lusardi in O. S. Mitchell (2006, 2011, 2014), ki opozarjata, da tretje življenjsko obdobje prinaša nove skrbi, povezane s financami, na primer dedovanje, oplemenitenje imetja, pridobljenega skozi življenje, in slabšanje zdravstvenega stanja, zaradi česar se starejši hitro lahko znajdejo v situaciji, ko precenijo svoje finančno znanje in se izpostavijo prevelikemu tveganju (Lusardi in Mitchel, 2014).

V izhodišču priprave programa je bila izvedena analiza opredelitev finančne pismenosti, saj gre za novejši koncept, kjer strokovne definicije še niso poenotene. Pregled literature o finančni pismenosti je pokazal, da ima finančna pismenost raznovrstne definicije, ki so kontekstualizirane glede na zanimanje oziroma prednostno področje pisca. Med vsemi je bila za potrebe razvoja izobraževalnega

3 Program z imeni vseh sodelavcev je dostopen na povezavi https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Odrasli/Programoteka/Seniorji_v_akciji.pdf. Nacionalni zavod za izobraževanje odraslih (Andragoški center Slovenije) pa je v letih 2023 in 2024 tudi zasnoval ter preskusil novo obliko usposabljanja strokovnih delavcev za izvajanje tega programa.

programa finančne pismenosti za starejše najprimernejša opredelitev, ki jo je pripravila B. Swiecka. Finančno pismenost po njenem pojmovanju sestavlja: finančno znanje, finančne spretnosti, ustrezen odnos do financ in finančno vedènje v specifičnih situacijah na finančnem trgu (Swiecka, 2019). Finančno znanje je opredelila kot razumevanje finančnih konceptov in procesov, kot tudi uporabo tega védenja, da bi rešili finančne probleme; finančne spretnosti kot sposobnost uporabiti znanje in razumevanje, da bi obvladali pričakovane ali nepredvidljive situacije in reševali finančne probleme ter jih spreminjali v lastne prednosti in priložnosti. Ustrezen odnos do financ predstavlja voljnost oziroma pripravljenost uporabiti znanje in ekonomske spretnosti v različnih finančnih situacijah, k temu sodi tudi ustrezno finančno vedènje v specifičnih situacijah na finančnem trgu (prav tam, str. 4).

Oblikovali smo definicijo, primerno za pripravo javno veljavnih programov finančne pismenosti za odrasle, ki je skladna z novejšimi opredelitvami: finančna pismenost je sestavni del finančne zmožnosti, ki je ena od pomembnih življenjskih zmožnosti. Razvita finančna pismenost omogoča sprejemanje ustreznih finančnih odločitev ter doseganje finančne blaginje za posameznika in za njegove bližnje. Omogoča finančno vključenost (Javrh, 2023). Pri tem je treba razlikovati med izrazi finančna pismenost in finančna zmožnost ter finančno izobraževanje in finančna vključenost.

Slika 1: Konceptualizacija finančne pismenosti za izvajanje javno veljavnih programov
Vir: lastni.

Finančna zmožnost je najširši koncept, je kombinacija finančne pismenosti in ustreznega finančnega ravnanja (vedènja), z njo želimo doseči cilj – to je finančno blaginjo. Povedano natančneje: je sposobnost kombinirane uporabe primerne finančnega znanja, zaželenega odločanja/ védenja in ravnanja za doseg

finančnih ciljev ter blaginje. Obsega štiri temeljne komponente: finančno znanje, spretnosti, ravnanje in odnos (vrednote).

Finančno blagostanje je tesno povezano s finančno zmožnostjo. Pojavlja se so-glasje, da je končno merilo uspeha prizadevanj finančnega izobraževanja. Finančno blagostanje je ohlapno opredeljeno kot stanje, v katerem ima potrošnik nadzor nad vsakodnevnimi, mesečnimi financami, je sposoben absorbirati finančni šok, je na dobri poti, da doseže finančne cilje, in ima finančno svobodo sprejemanja odlo-čitev, ki mu omogočajo uživati življenje (Svetovna banka, 2021, str. 7).

Finančna vključenost pomeni dostop do uporabnih in cenovno ugodnih finančnih produktov ter storitev, kot so transakcije, plačila, varčevanje, krediti in zavarova-nja, ob tem pa odgovorno in trajnostno uporabo teh (Svetovna banka, 2022).

3.2 Za finančno odpornost so pomembna številna znanja in spretnosti

V naslednjem koraku priprave programa za razvoj finančne pismenosti pri starej-ših smo analizirali, katere organizacije izvajajo izobraževanje starejših v Sloveniji. Med institucijami, ki izvajajo raznolike dejavnosti, ki vodijo v učenje, usposablja-nje, izpopolnjevanje in v nekaterih primerih tudi izobraževanje, so: ljudske uni-verze, univerze za tretje življenjsko obdobje, univerze, centri dnevnih aktivnosti, društva upokojencev, knjižnice in druge kulturne ustanove, domovi za starejše, večgeneracijski centri, društva za medgeneracijsko sodelovanje. Analiza je po-kazala, da s tem obstaja dober potencial, kjer se lahko sistematično pristopi k pospeševanju finančne pismenosti starejših. Program Seniorji v akciji predstavlja neke vrste osnovni program za razvoj znanja o financah, ki je aktualno za sleher-nega starejšega odraslega. Iz opredelitve finančne pismenosti smo izpeljali tudi namen programa. Namen izobraževanja za razvoj finančne pismenosti bi torej (glede na opisano razumevanje finančne pismenosti) bil: posameznike pripraviti na učinkovito upravljanje lastnega denarja in lažje doseganje lastnih finančnih ciljev ter na uspešno izogibanje finančnemu stresu in drugim finančnim težavam.

Pri razvoju programa je bil upoštevan tudi koncept finančne odpornosti. Ta je sestavljena iz šestih ključnih elementov: ohranjanja nadzora nad denar-jem, previdnosti pri izdatkih, zagotavljanja razpoložljivosti finančnih prihrankov, spoprijemanja s finančnim primanjkljajem, načrtovanja individualnih financ in ozaveščenosti o goljufijah (OECD, 2020, str. 36). Podatki namreč kažejo, da je fi-nančna odpornost pri številnih odraslih, tudi pri starejših odraslih, nizka. Starejši odrasli imajo v resnici neodtujljiv stalni dohodek, po podatkih SURS iz leta 2022 pa je 97.000 upokojencev živelo v gospodinjstvih z dohodki, nižjimi od praga tve-ganja revščine (SURS, 2022). Podatki iz mednarodne raziskave finančne pismo-nosti odraslih (2020) v 26 sodelujočih državah s treh celin so tudi pokazali, da ima le 28 % posameznikov ne glede na svojo starost »varovalno blazino« za primer izgube ali posebne obremenitve glavnega finančnega dohodka. Po samooceni bi

jih približno četrtnina lahko brez dohodka preživela en mesec, 15 % od treh do šestih mesecev, le 18 % bi jih lahko brez dohodkov preživelo več kot pol leta. Nekaj več kot 14 % anketiranih je odgovorilo, da tega podatka ne vedo, kar samo po sebi razkriva nepripravljenost za takšne možnosti ali pa pomanjkanje finančnih sredstev. Ob tem ljudje doživljajo tudi hud finančni stres, saj je v celotnem vzorcu kar 42 % posameznikov izrazilo, da jih skrbi kritje svojih vsakodnevnih stroškov (prim. OECD, 2022, str. 35).

Glede na spoznanja iz omenjenih analiz in konceptualnih razmislekov so se načrtovalci programa Seniorji v akciji: Povečajmo svojo finančno pismenost odločili, da bo temeljni cilj novega programa obnovitev, nadgraditev ali pridobitev spretnosti in znanj za uspešno upravljanje osebnega in družinskega finančnega poslovanja ter obvladovanje finančne krajine. Na osnovi namena in ciljev ter analiziranih vsebin smo načrtovali časovni obseg programa in nabor vsebin. Novonastali javno veljavni program obsega 105 ur (63 ur obvezni del, 21 ur izbirni del, 21 ur odprti del). Sestavljen je iz treh sklopov. Obvezni del programa vključuje naslednje vsebinske module: Denar, Načrtovanje in upravljanje financ, Dedovanje, Zavarovanje, Finančno okolje, Varovanje potrošnikov in Naložbe. Izbirni del je razširjen z aktualnimi tematikami, ki jih starejši vse bolj potrebujejo, da bi lahko suvereno upravljali svoje finance: Dragoceni predmeti in drage kovine kot naložba, Bančni depoziti, Vrednostni papirji, Dedovanje, Matematična pismenost in Uporaba e-storitev v finančnem svetu. Moduli ponujajo poglobljen uvid v področja, ki so za starejše odrasle najzanimivejša in so bila v osnovah že obdelana v obveznem delu. Poleg tega je enaka količina časa namenjena tako imenovanemu odprtemu delu programa, kjer ima izobraževalec skupaj z udeleženci enkratno možnost, da v programu poudari določene tematike ali uvede povsem nove, glede na to, kaj je za vsakokratne udeležence najbolj aktualno oziroma največja potreba.

Pri načrtovanju izobraževalnega programa smo upoštevali tudi značilnosti ciljne skupine. Po raziskavah s področja psihologije staranja lahko prehitro sklepamo, da v tretjem življenjskem obdobju prihaja le do postopnega upada kognitivnih zmožnosti. Za vsako dejansko skupino, ki se programa udeleži, je treba uporabiti primerne izobraževalne metode, saj so starejši odrasli danes zelo heterogena populacija. Posameznik od posameznika se lahko zelo razlikuje in do kognitivnega upada pri nekaterih kljub visoki starosti sploh ne pride. Za uporabo ustreznih metod je treba usposobiti mentorje, svetovalce, predavatelje. Naša analiza potreb po izobraževanju starejših za razvoj finančne pismenosti je pokazala, da doslej učitelji v izobraževanju odraslih, sploh pa v izobraževanju starejših, niso imeli usposabljanj, kjer bi spoznali didaktične posebnosti izvajanja izobraževanj odraslih na področju finančne pismenosti. V načrtovanju izobraževalnega programa smo zato razmišljali tudi o usposabljanju izobraževalcev. Ugotovili smo

namreč, da so na področje izobraževanja in svetovanja starejšim za razvoj finančne pismenosti vstopile druge institucije, ki so v tej dejavnosti videle predvsem del svojega finančnega interesa.

Program za finančno opismenjevanje starejših bo okrepil izobraževanje, ki ni del interesov finančnih organizacij, temveč je del neodvisne izobraževalne dejavnosti.

Finančno zmožnost v programu Seniorji v akciji so načrtovalci razumeli dovolj široko: kot kombinacijo finančne pismenosti in finančnega ravnanja, s katerima je mogoče doseči finančno blagostanje. Vključen je ideal aktivne finančne odpornosti, ki predvideva, da se starejši odrasli znajo prilagajati finančnim izzivom ter tudi proaktivno delovati v smeri ohranjanja in izboljšanja svoje finančne stabilnosti. Pomanjkanje finančne pismenosti lahko pripelje do socialne izključenosti, saj starejši odrasli, ki ne razumejo osnov finančnega sistema, težje sodelujejo v družbi, težje dostopajo do nekaterih storitev in se soočajo z večjo ranljivostjo, ko gre za njihovo finančno varnost. Slednje verjetno vodi do povečanja revščine in negotovosti v obdobju upokojitve. Poleg tega lahko pomanjkanje finančne pismenosti prispeva k povečanju bremena socialnih sistemov, saj starejši odrasli, ki niso dovolj seznanjeni z upravljanjem financ, pogosteje potrebujejo državno denarno socialno pomoč.

4 Zaključek

Poglavitni cilj oblikovanja javno veljavnih programov za starejše odrasle na področju finančne pismenosti je povečanje blagostanja in odpornosti. Ti programi bi morali pomagati pri pridobivanju ustreznih kompetenc, na primer za smotrno porabo finančnih sredstev in smotrno upravljanje dolgov. Za doseganje namenov so potrebni kakovostni izobraževalni programi za starejše odrasle, ki niso odvisni od interesov finančnih ali kakšnih podobnih institucij, temveč upoštevajo potrebe starejših odraslih. Trenutna ponudba programov za razvoj finančne pismenosti za starejše odrasle v Sloveniji je zelo šibka, zato bo opisan program prispeval k novim znanjem. Za finančno odpornost so pomembne vsebine prepoznavanja ključnih finančnih vprašanj in ravnanja z denarjem, odnos do denarja, razumevanje pogodb, dolgov in njihovega odplačevanja, razumevanje tveganj in koristi, poznavanje regulacije, varstva potrošnikov ter zanesljivih virov finančnih informacij.

V sklepu se pridružujemo priporočilom analitikov, ki so se v zadnjih letih intenzivneje ukvarjali z vprašanji finančne pismenosti vseh odraslih, ne le starejših: okrepiti bi bilo treba osnovno finančno znanje; spodbuditi pozitivno finančno vedenje in »odnos do« financ ter izboljšati finančno odpornost; upoštevati

različne potrebe ciljnih skupin; poskušati bolje razumeti finančno blaginjo posameznikov; povečati ozaveščanje o pomenu finančne pismenosti med ponudniki in potrošniki; usklajevati ukrepe in določiti minimalne standarde finančnega izobraževanja ter razvijati instrumente za merjenje stopnje uspešnosti (prim. OECD, 2020, str. 64–66; Sparkassenstiftung für internationale Kooperation, 2007, str. 10–11).

Literatura in viri

- Agarwal, S., Driscoll, J. C., Gabaix, X. in Laibson, D. (2009). The age of reason: Financial decisions over the life-cycle with implications for regulation. *Brookings Papers on Economic Activity*, (2), 51–117.
- Bon, M., Dervarič, M., Kavčič-Čolić, A., Marian, M., Marian, T., Morawska, K., Tarnowska, B., Vartonick, R. in Zlateva, E. (2020). *Project FINLIT: financial literacy through public libraries: (Erasmus+): mapping report*. Narodna univerzitetna knjižnica.
- Bone, J. (ur.). (2022). *Razvijamo finančno pismenost, Opredelitev finančne pismenosti s primeri dejavnosti*. Zavod RS za šolstvo. https://www.zrss.si/pdf/Razvijamo_financno_pismenost.pdf
- EAEA. (2022). *Financial competence framework for adults in the European Union: We need a coordinated, comprehensive and inclusive approach (EAEA's statement)*. https://eaea.org/wp-content/uploads/2022/04/EAEA-statement_Financial-competence-framework_April-2022.pdf
- Evropska komisija. (2023). *Monitoring the level of financial literacy in the EU*. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2953>
- Finplac. (2019). *Rezultati in komentar poglobljene raziskave finančne pismenosti odraslih Slovencev (ppt)*. Ljubljana: Zavod Finplac.
- Gradstein, H. L., Bint Abbas, S. in Tomilova, O. (2021). *Building a Financial Education Approach: A Starting Point for Financial Sector Authorities – Financial Inclusion Support Framework: Technical Note*. The World Bank Group.
- Javrh, P. (ur.). (2021). *Doseganje in osveščanje ranljivih skupin. Strokovne podlage*. Andragoški center Slovenije. https://www.acs.si/wp-content/uploads/2021/10/Doseganje_in_osvescanje_ranljivih_skupin.pdf
- Javrh, P. (ur.). (2022). *Poročilo o analizi stanja in potreb po finančni pismenosti odraslih v Sloveniji*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije. <https://www.acs.si/digitalna-bralnica/porocilo-o-analizi-stanja-in-potreb-po-financni-pismenosti-odraslih-v-sloveniji/>
- Javrh, P. (ur.). (2023). *Strokovne smernice za pripravo javnoveljavnih programov finančne pismenosti za odrasle*. Andragoški center Slovenije. <https://www.>

- dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-I5U0WDCX/?query=%27keywords%3Dprip
rava%27&pageSize=25&fyear=2024&language=eng
- Javrh, P., Možina, E. in Volčjak, D. (2017). *Report on Life Skills Approach in Europe*.
<https://eaea.org/wp-content/uploads/2018/03/LSE-Reprot.pdf>
- Klapper, L., Lusardi, A. in van Oudheusden, P. (2015). *Financial Literacy Around the World: Insights from the Standard & Poor's ratings services global financial literacy survey*. https://gflec.org/wp-content/uploads/2015/11/Finlit_paper_16_F2_singles.pdf
- Krajnc, A., Findeisen, D., Ličen, N., Ivanuš Grmek, M. in Kunaver, J. (2013). Posebnosti izobraževanja starejših. Društvo za izobraževanje za tretje življenjsko obdobje. <https://www.utzo.si/wp-content/uploads/2015/09/posebnosti-izobra%C5%BEevanja-starej%C5%A1ih.pdf>
- Lusardi, A. in Mitchell, O. S. (2006). *Financial literacy and Retirement Preparedness: Evidence and Implications*. https://repository.upenn.edu/cgi/view-content.cgi?article=1548&context=prc_papers
- Lusardi, A. in Mitchell, O. S. (2011). Financial literacy around the world: an overview. *Journal of Pension Economics & Finance*, 10(4), 497–508.
- Lusardi, A. in Mitchel S. O. (2014). The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence. *Journal of Economic Literature*, 52(1), 5–44.
- Mihajlovič, S. (17. 12. 2013). Alarm! Finančna pismenost Slovencev: zd(2). *Moje Finance*. <https://mojefinance.finance.si/razno/alarm-financna-pismenost-slovencev-zd%282%29/a/300361>
- Mundy, S. (2011). *Financial capability: Why is it important and how can it be improved?* <https://edtlive.b-cdn.net/live/media/hxzjhn5r/financial-capability-why-is-it-important-and-how-can-it-be-improved.pdf>
- OECD. (2013). *PISA 2012 Assessment and Analytical Framework: Mathematics, Reading, Science, Problem Solving and Financial Literacy*, PISA, OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264190511-en>
- OECD. (2020). *OECD/INFE 2020 International Survey of Adult Financial Literacy*. https://www.dmfinancialliteracy.org/uploads/1/3/3/1/133196403/oecd_survey_of_adult_financial_literacy.pdf
- OECD. (2022). *Recommendation of the Council on Financial Literacy*. <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0461>
- Ratcliff Daffron, S. in Caffarella, R. (2021). *Planning Programs for Adult Learners: A Practical Guide*. Jossey-Bass.
- Smyczek, S. in Matysiewicz, J. (2015). Consumers' financial literacy as a tool for preventing future economic crisis. *Review of Business: a quarterly publication of the Business Research Institute*, 36(16), 19–33.
- Sparkassenstiftung für internationale Kooperation. (2007). *Financial Literacy – A comparative study in selected countries*. <https://www.sparkassenstiftung>

- de/fileadmin/160923_Sparkassenstiftungen_HTML/downloads/Financial_Literacy_Study.pdf
- SURS. (2022). *Kazalniki dohodka, revščine in socialne izključenosti*, podrobni podatki, 2022. <https://www.stat.si/statweb/News/Index/11062>
- Svetovna banka. (2021). *Building a Financial Education Approach: A Starting Point for Financial Sector Authorities*. World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/36212>
- Svetovna banka. (2022). *Financial Inclusion*. <https://www.worldbank.org/en/topic/financialinclusion/overview#2>
- Swiecka, B. (2019). A theoretical framework for financial literacy and financial education. V B. Swiecka, A. Grzesiuk, D. Korczak in O. Wyszowska-Kaniewska (ur.), *Financial Literacy and Financial Education: Theory and Survey*. De Gruyter Oldenbourg.
- UMAR. (2018). *Strategija dolgožive družbe*. <https://www.acs.si/digitalna-bralnica/strategija-dolgozive-druzbe>
- Valicon. (2019): *Finančna pismenost odraslih v Sloveniji, Splošna finančna pismenost in poznavanje zavarovalništva (Poročilo)*. https://www.zav-zdruzenje.si/wp-content/uploads/2019/06/SZZ_Finan%C4%8Dna-pismenost_PORO%C4%8CILO_za-objavo.pdf
- Vezovišek, A. in Vezovišek, M. (2019). *Adijo, finančni stres. Mirna pot skozi obdobja finančne starosti*. Mladinska knjiga.
- Xiao, J. J. in O'Neill, B. (2016). Consumer financial education and financial capability. *International journal of consumer studies*, 40(6), 712–721. /doi/10.1111/ijcs.12285
- Xiao, J. J. in Porto, N. (2021). Financial capability and wellbeing of vulnerable consumers. *Journal of Consumer Affairs*, 56(2), 1004–1018. doi/10.1111/joca.12418